

ДЕЯКІ ПІДХОДИ ДО РОЗРОБКИ СТРАТЕГІЙ ІННОВАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ

Кисіль В.І.

Національний Науковий Центр «Інститут ґрунтознавства та агрохімії
ім. О.Н.Соколовського»

Тринадцять років впровадження принципів сталого розвитку світовим співтовариством історично майже співпали з тринадцятиріччям становлення України як незалежної європейської держави. Україна здобула державну незалежність у 1991 році. Постала необхідність зміни усєї суспільно-політичної і соціально-економічної системи. План дій “Порядок денний на XXI століття”, ухвалений конференцією ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро (Самміт «Планета Земля» у 1992р) та План імплементації рішень Світового Самміту зі Сталого Розвитку (26.08 – 4.09.2002р., Йоганнесбург, ПАР) дали всім бажаючим країнам базову концептуальну ідеологію для розбудови суспільств нового типу і концептуального самоусвідомлення, спрямованого в майбутнє.

Однією з найважливіших складових частин світової стратегії сталого розвитку є сталий розвиток у сфері забезпечення людства продуктами харчування. В параграфі IV Плану дій Йоганнесбургського Самміту «Охорона та раціональне використання природної ресурсної бази економічного і соціального розвитку» у пункті 40 сказано, що сільське господарство грає провідну роль в задоволенні потреб людства у харчуванні, а в підпункті “а)” пункту 40 ставиться завдання: «Досягнути поставленій в Декларації тисячоліття мети скоротити вдвічі до 2015 року частку населення земної кулі, що страждає від голоду...”.

Як один з ефективних інструментів для досягнення вищепоставленої мети Йоганнесбургський Самміт в Параграфі III «Зміна нестійких моделей виробництва та споживання» в *Пункті 16* рекомендує зацікавленим державам збільшити інвестиції в більш чисте *інноваційне* виробництво та забезпечення екологічної ефективності у всіх країнах шляхом, застосування стимулів і механізмів підтримки та *розробки інноваційних* стратегій, націлених на створення відповідної регулятивної, фінансової та правової основ. Це без сумніву стосується і нашої країни.

Ось головна базова ідеологія, яка пропонується авторами до застосування при випрацюванні підходів до розробки стратегій інноваційного забезпечення сталого розвитку екологічно сприятливого та ресурсозберігаючого агровиробництва в Україні на регіональному та міжрегіональному рівнях.

З точки зору аграрної перспективи Україна є досить унікальною країною Європи і світу. Якщо порівняти показники у сфері сільського господарства України з середньою величиною аналогічних світових показників, то видно, що Україна володіє значним земельним потенціалом, не кажучи вже про високу природну якість українських чорноземів. Але як використовується цей унікальний величезний скарб? Звернемося до невеликого порівняння.

Порівняємо приблизно аналогічні показники* в таких країнах як Польща, Норвегія, Франція, Європейський Монетарний Союз (ЄМС**), США та в світі в цілому.

	Україна	Польща	Норвегія	Франція	ЄМС	США	Світ
Все населення (млн. чол.)	48,7	38,6	4,5	59,5	305,5	288,4	61987
Сільське населення (% від всього)	31,9%	37,2%	24,7%	24,3%	22,3%	22,3	53,4%
Загальна земельна площа (1000 км ²)	579	304	307	550	2436	9159	130145
Землі с/г призначення (% від загальної)	71%	60%	3%	54%	48%	45%	38%
Землі під ірігацією (% від орних земель)	7,2%	0,7	-	13,3%	19,5%	12,7%	19,5%
Внесення умовних добрив (кг/га)	14,6кг	111,4	217,0	226,5	209,4	111,9	98,3
Індекс виробництва с/г продукції (1989-1991 = 100)	53	89	90	102	105	122	133
Щільність сільського населення (чол. на 1 км ² орних земель)	48	104	128	78	139	37	476

*Джерело: The Little Green Data Book 2004. World Bank. From the World Development Indicators. 2004. USA.

**ЄМС – Країни Європейського Монетарного Союзу (Австрія, Бельгія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Греція, Ірландія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Португалія та Іспанія).

З наведеної таблиці, навіть не дуже детально аналізуючи приведені дані, напрашується невтішний для України висновок, а саме: маючи в своєму розпорядженні величезні загальні земельні ресурси, значно більші, ніж у Польщі, Норвегії і Франції; маючи найвищу частку (71%) цих земель під орними угіддями; маючи частку сільського населення значно вищу, ніж у всіх (за винятком Польщі і середньосвітового показника) порівнюваних країнах, незважаючи на всі ці потенціальні можливості і фактори, Україна разом з цим має самий низький серед порівнюваних країн індекс виробництва сільськогосподарської продукції, а саме - половину від індексу за 1989-1991рр.

Низкі показники, зокрема сільськогосподарського виробництва в Україні пояснюється, перш за все неефективністю аграрної реформи і майже повною відстороненістю держави від турботи про земельні ресурси. Зараз родючість

ґрунтів України суттєво знизилась і це потребує нагальної державної допомоги [1-5]. Вчені - ґрунтознавці констатують, що за останні роки втрачено майже третину "золотого" потенціалу ґрунтів України. На теперішній час біля 40 % сільськогосподарських угідь піддані ерозії, майже половина має низький і середній вміст фосфору, в обробітку знаходиться біля 16 % деградованих і малопродуктивних земель. За результатами останнього агрохімічного обстеження ґрунти України характеризуються поступовим падінням родючості: щорічно вони втрачають біля 600 кг/га гумусу, а від'ємний баланс поживних речовин сягає майже 100 кг/га д.р. NPK.

Які ж головних соціально-економічні чинники такого становища і агросфері? Коротко вони можуть бути сформовані наступним чином:

- В Україні досі ще не визріла "критична маса свідомості" урядовців, політичних і громадських діячів, науковців, підприємців щодо стратегічного вибору національних і регіональних шляхів переходу до сталого розвитку (інноваційної екологізації малого та середнього агропідприємництва - в першу чергу), що в свою чергу негативно впливає на "критичну масу соціально-економічної стабільності" ринкових механізмів.

- Гостро відчувається недостатність науково обґрунтованих актуальних рекомендацій у сфері екологізації агросекторів регіональних економік, основаних на аналітичних науково-практичних дослідженнях існуючого стану сектора агроекологічного підприємництва та методичного забезпечення його розвитку.

- Все більш знижується рівень елементарних знань основ екологізації економіки, управління земельними ресурсами та головних принципів впровадження в господарську практику принципів сталого розвитку у головних керівників, менеджерів та інженерно-технічного персоналу суб'єктів малого та середнього агропідприємництва.

- Все гостріше відчувається брак науково-теоретичного та методологічного забезпечення концептуальних засад становлення та розвитку національного агроекопідприємництва, особливо – на регіональному рівні.

- Констатується недостатній рівень задоволення інформаційних потреб суб'єктів агропідприємництва з екопідприємницької та інноваційної інформації, відсутність спеціалізованої методично-довідникової літератури з питань екологічно чистої агропідприємницької діяльності.

- Гостро відчувається відсутність у агропідприємців практичного досвіду з пошуку нових (альтернативних) форм фінансово-кредитної та донорської підтримки їх малого агроекологічного підприємництва для реалізації ініційованих ними власних соціально значущих для регіону екологічно зорієнтованих проектів і програм.

- Не забезпечується широкий доступ аграріям до міжнародного професійного досвіду та діловому агроспівробітництву у сфері ековиробництва.

З метою покращення екоіміджу в ННЦ ІГА розробляються інноваційно детерміновані моделі сталого розвитку ековиробництва на державному і регіональному рівнях.

Головною рисою розроблюваних стратегій інноваційного забезпечення сталого розвитку агросектора регіональних економік в Україні мають бути, на наш погляд, якісні зміни щодо стану родючості ґрунтів та, тісно пов'язана з цим харчова повноцінність та висока якість вирощуваної на цих ґрунтах

сільськогосподарської продукції, зниження її собівартості та зменшення енергозатратності.

Досягти поставленої мети пропонується шляхом врахування кращого вітчизняного та зарубіжного досвіду в рамках міжнародної науково-технічної галузевої кооперації та трансферу сучасних агротехнологій і їх апробації в сучасних умовах виробництва.

Для цього необхідно:

- Розробити та затвердити на рівні керівництва облдержадміністрацій організаційно-управлінські механізми, які мають забезпечити надійні гарантії не лише поступальної стабілізації агросектору регіональних кономік, а й утворити необхідні передумови їх прискореного зростання.

- Створити умови для впровадження науково-технологічних інновацій та опанування інноваційного шляху розвитку, як головного чиннику сталого економічного розвитку регіонального агросектора.

- Сприяти здійсненню владними структурами всіх рівнів активної інноваційної аграрної політики.

- Забезпечити створення системи державних регуляторних важелів для забезпечення прискореної структурної інноваційної перебудови агросектора регіону.

- Активізувати процес інвестування в екологічно чисте виробництво та забезпечення екологічної ефективності на всіх рівнях: від локальних громад, малих міст, районів до області чи регіону в цілому шляхом, зокрема, застосування стимулів і механізмів підтримки та стратегій, націлених на створення відповідної регулятивної, фінансової та правової основ.

- Ініціювати включення питання стосовно моделей споживання та виробництва в локальну та регіональну політику, в місцеві та регіональні програми і стратегії сталого розвитку.

- Сприяти заохоченню відповідних владних структур враховувати фактори, пов'язані із забезпеченням сталого розвитку, в процесі прийняття рішень економічного та соціального характеру.

Одним з прикладів успішної реалізації стартового етапу стратегії інноваційного забезпечення сталого розвитку екологічно спрямованого та ресурсозберігаючого агровиробництва в Україні на регіональному рівні є проект впровадження інноваційної агропробиробничої технології “Агрооптимум” в Харківській області.

Виходячи із кризового стану агросектору (зокрема його базової складової - ґрунтового покриву) в ННЦ «ІГА» було розроблено інноваційну агротехнологічну систему «Агрооптимум», яка заснована на “м'якому” впливі людини на ґрунт і сільськогосподарські культури з метою досягнення рівноважно-стійкого стану агроєкосистем.

Мета інноваційної агротехнологічної системи «Агрооптимум” - налагодження виробництва конкурентноздатної високо якісної сільськогосподарської продукції, у відповідності з європейськими стандартами на екологічно чисту продукцію за технологіями, які включають використання запатентованих в Україні біоорганічних і органо-мінеральних добрив біологічних методів захисту рослин, мікробіологічних препаратів і біогербіцидів.

Для впровадження системи “Агрооптимум” були здійснені організаційні заходи зі створення на базі агрофірми «Новий шлях» Боровського району Харківської області першого в країні еталонного господарства по виробництву екологічно чистої продукції. Агрофірма «Новий шлях» - одне з провідних господарств області. Середня врожайність сільськогосподарських культур складає: зернових - 32,5 ц/га, соняшника – 27,3, цукрового буряка – 420 ц/га.

Впровадження системи “Агрооптимум” в агрофірми «Новий шлях» дозволили суттєво підняти ефективність виробництва і досягти більшого рівня врожаїв: біля 50 ц/га озимої пшениці, 45 ц/га ячменю, 30 ц/га соняшника, 500 ц/га цукрового буряку, 450 ц/га зеленої маси кукурудзи, з показниками якості, які відповідають стандартам на екологічно чисту продукцію..

Резюме

Розробка та реалізація моделі інноваційного забезпечення сталого розвитку екологічно спрямованого та ресурсозберігаючого агровиробництва в Україні на регіональному та міжрегіональному рівнях дозволить: забезпечити перехід агросекторів регіональних економік на інноваційну модель розвитку; сприятиме формуванню конкурентоспроможної, соціально орієнтованої агроекономіки; стимулюватиме розвиток взаємовигідної міжнародної науково-технічної кооперації та трансферу технологій з впровадження екологічно безпечних, енергетично ефективних та ресурсозберігаючих агротехнологій вирощування екологічно чистої рослинницької продукції.

Перелік посилань:

1. Кисіль В.І. Біологічне землеробство: тенденції в світі та позиція України //Вісник аграрної науки . – 1997. - № 10. – С. 9-13.
2. Кисіль В.І. Вплив забруднення на стан земельних ресурсів //Земельні ресурси України. – К.: Аграрна наука, 1998. – С. 66-88.
3. **Кисіль В.І., Акімова Р.В., Жеребна Л.О. Біологічне землеробство як фактор стійкості агроєкосистем // Вісник ХДЕУ. – 2001. - №4. - С. 53-54.**
4. Кисіль В.І., В.В.Сергеев, Д.М.Бенцаровський Агрохімічні пріоритети охорони родючості ґрунтів / Вісник аграрної науки, 2004.-№ 11, с. 5-7.
5. Кисіль В.І., Акімова Р.В., Шедей Л.О. Особливості технологій одержання екологічно чистої продукції / Сільське господарство: наука і практика: матеріали V Симпозіума Україна-Австрія (9-11 вересня 2004 р.) – К.: ЗАТ “Нічва”, - 2004. – с. 156.

Аннотація

В статье изложены некоторые подходы по решению главных проблем низкой эффективности, неэкологичности, энергозатратности и нестабильности современного аграрного сектора экономики Украины и предложены подходы для разработки стратегии инновационного обеспечения устойчивого развития экологически ориентированного агропроизводства.

В статті викладені деякі підходи до визначення головних проблем низької ефективності, не екологічності, енергозатратності і нестабільності сучасного аграрного сектору економіки України та запропоновані деякі підходи до розробки стратегій інноваційного забезпечення сталого розвитку екологічно спрямованого агровиробництва.

In the article the outline is given of the main problems of low efficiency, lack of ecological compatibility, high level energy consumption and of the unsustainability of the agrarian sector of Ukraine; some approaches are suggested to develop the strategy of innovative support for sustainable development of ecologically-oriented agriculture.